

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук,
професора, завідувача кафедри української і світової літератури
та методики навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

МАЗОХИ ГАЛИНИ СТЕПАНІВНИ

на дисертацію **ІЛЬКІВ АННИ ВОЛОДИМИРІВНИ**

*«Інтимний дискурс письменницького епістолярію
другої половини ХІХ – початку ХХ століть»*,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література

У дисертації А.В.Ільків окреслюється специфіка інтимного дискурсу письменницького епістолярію другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Вочевидь, до написання наукової студії дослідницю спонукало, окрім тенденції поширення філологічного аналізу на жанри нефікційної літератури, усвідомлення розриву між яскравістю літературного феномена, утіленого в епістолярних текстах зазначеного періоду й недостатнє його осмислення вітчизняною наукою про літературу. Це, водночас, й зумовило два основних напрямки її роботи. З одного боку, аспект теоретичний, що стосується дефініції інтимного епістолярію та уточнення низки термінів і понять сучасної епістолографії, обґрунтування жанрової типології письменницького інтимного листування, характеристики поетикальних можливостей останнього тощо. З другого – історико-функціональний, прикладний, у межах якого простежуються й увиразнюються найрізноманітніші жанрово-стильові модифікації інтимного письменницького епістолярію зазначеної доби, його взаємозв'язок з дискурсом художньої словесності другої половини ХІХ – початку ХХ століть. Отже, можемо вести мову про те, що рецензована дисертація не лише виразно проблематизує важливий і специфічний напрямок наукових досліджень, а й означає цілу низку перспектив для подальших наукових узагальнень.

Концептуальна стрункість наукової студії дала змогу Анні Володимирівні простежити внутрішні механізми саморуху та еволюції приватних письменницьких кореспонденцій на значному часовому відтинку,

що вмотивовує поєднання синхронного та діахронного аспектів. Цілком слушно дослідниця зауважує, що письменницькій кореспонденції в системі мемуарних жанрів належить, без сумніву, пріоритетне місце, акцентує на переміщенні епістолярної творчості з маргінесу літературного процесу до центру, а також на зміщенні акценту з епістоли як лише біографічного документа до естетично-організованого поліфонічно-документального жанру (С.7). Спираючись на численні праці з теорії та історії жанру, А.В.Ільків здійснила вдалу спробу не лише продовжити систему спостережень над його функціонуванням у другій половині XIX – початку XX століть, ґрунтовно конкретизувавши і доповнивши вже існуючі погляди на зазначену проблему, а й довести, що інтимний письменницький епістолярій позбавлений статичності й одновимірності, а його автори постають у густо насиченому спектрі своїх внутрішніх виявів, у духовно-свідомісних зрушеннях та еволюціях. Власне це, й репрезентує оригінальний підхід в дослідженні зазначеного жанру, незалежно від ступеня його всеохопності, а також цілком коректне формулювання сутності та природи письменницького листування.

Безперечна актуальність наукової студії А.В.Ільків зумовлена кількома аспектами дослідження, що спровокували якнайширшу «оптику» розкриття жанру в генетично-типологічних, структурно-семантичних, порівняльно-історичних та тематичних зрізах. Дисертація написана з урахуванням відповідних вимог, що ставляться до робіт такого типу, а це дало можливість не лише укласти науковий текст у струнку логічну конструкцію, а й використати всі можливі підходи до комплексного аналізу епістолярної спадщини вітчизняних майстрів слова другої половини XIX – початку XX століть у межах інтимного дискурсу. Як наслідок і композиційно, і за стилем викладу дисертація А.В.Ільків прикметна чіткою структурованістю, логічністю та переконливим обсягом досліджуваного матеріалу. У структурі роботи також виразно спостерігається системна кореляція теоретичних і практичних студій.

Історико-літературна рефлексія над інтимним дискурсом письменницького епістолярію вимагала ґрунтовного окреслення історіографії питання, що належним чином висвітлено у першому розділі дисертації *«Становлення і розвиток української епістолографії та епістолярної традиції»*. Авторка подає змістовний огляд культурно-історичних передумов зародження і розвитку вітчизняної епістолографії як науки, ревізує основні етапи цього розвитку, зупиняючись на ґрунтовних працях та найважливіших концепціях як вітчизняних, так і зарубіжних учених (Л.Вашків, М.Коцюбинська, В.Кузьменко, М.Назарук, Л.Гінзбург, С.Скварчинська та ін.). У дослідницькому наративі А.В.Ільків – домінантні стильові ознаки кореспонденцій, скрупульозно проілюстровані на знакових синхронних зрізах, а також ґрунтовно прокоментована епістолярна традиція інтимного листа в українській літературі.

З окремими висновками дослідниці можна дискутувати, зокрема, коли йдеться про листи Г.Сковороди до М.Ковалинського, але в цілому можна погодитися з тим, що істинність означеного жанру полягає в інтонуванні почуттів і рефлексій. Усе це надає епістолярним текстам ефекту сконденсованої напруги, навіть, якщо подієва сфера в них мінімізована. Водночас, цілком умотивованими є висновки про тяглість епістолярного жанру, й сприйняття останнього як органічної складової літературного процесу.

Перефразовуючи І.Канта, можна сказати, що історія літератури без теорії «сліпа». Тому в другому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні засади дослідження епістолярного жанру в українському і зарубіжному літературознавстві»* висвітлено основні теоретичні підходи до репрезентації останнього. Окреслено понятійний апарат, уточнено ряд епістолографічних дефініцій тощо. Виявляючи компетентність і досвідченість у панорамному огляді літературознавчої інформації, А.В.Ільків залишається уважною до попереднього досвіду осмислення епістолярного жанру, доводячи власну дослідницьку концепцію. Викликають певний інтерес, спонукають до

роздумів і дискусій, а водночас окреслюють напрямки подальших досліджень ідеї, висловлені в підрозділах «Лист як метажанр», «Лист як психотекст», «Лист як мегатекст» тощо, де теоретичні узагальнення здійснено на матеріалі епістолярію творчої генерації другої половини XIX – початку XX століть. Можливо, переконливіше виглядали б аргументи дослідниці, якби в дисертації було враховано низку продуктивних у контексті її теми ідей із праць Н.Баландіної, А.Плахової, В.Соболь, І.Погребняк та інших. До речі, дисертація Інги Василівни якраз і презентує листування Б.Грінченка, до якого апелює в своїй роботі А.В.Ільків. Загалом, теоретичний розділ рецензованої праці засвідчує наукову сумлінність та ерудицію авторки, її вміння узагальнити різноманітні ідеї та концепції, окреслити центральні проблеми дискусій довкола епістолярного жанру.

Проблемним осердям третього розділу *«Романтичний інтимний лист другої половини XIX століття: проблемно-тематичний, образний та жанрово-стильовий рівні тексту»* є аналіз означених приватних кореспонденцій у різних ракурсах. У п'яти підрозділах А.В.Ільків доводить, що романтичний інтимний лист зазначеного періоду демонструє відхід від канонічних форм, зазнаючи суттєвого впливу з боку інших документальних жанрів. Цілком логічно дослідниця враховує зв'язок жанрової динаміки з особливостями національного менталітету. Можна погодитися з тим, що філософсько-ідеологічною основою романтичного листа є кордоцентризм – своєрідна національна філософія українців, а проблемно-тематичний рівень останнього визначається домінуванням морально-етичних проблем святості й гріховності, віри й зневіри, вічних пошуків Бога й сенсу людського спілкування (С. 222). За логікою мислення авторки, антропоцентрична природа романтичного листа обумовила потребу авторської сповіді, тому жанрові модифікації «лист-сповідь» і «лист-молитва» (часто поєднані воедино в межах одного листа) стали важливими формами самоідентифікації романтиків та вияву творчої експресії (С.224).

Чи всюди А.В.Ільків переконлива у своїх дослідницьких пропозиціях? Загалом так. У концепції, яку обґрунтовує автор наукової студії, безперечна низка позитивів. Однак подекуди відчувається надмірне заглиблення в теорію, переважання теоретико-літературного аспекту над історико-літературним. Окремі авторські формулювання термінів і понять також носять виразно дискусійний характер. Хоча саме в цьому й криються наукові принади дослідження.

Цікавим, інформаційно насиченим та теоретично переконливим постає четвертий розділ дослідження *«Модерний інтимний лист межі ХІХ – початку ХХ століть: поетикальні особливості й палітра жанрово-стильових модифікацій»*, в якому А.В.Ільків оперує солідним потенціалом текстів. Тут можемо вести мову про літературно-призматичний підхід до аналітичної обсервації. Представленість у розділі цілого ряду імен (І.Франко, Леся Українка, О.Кобилянська, В.Стефаник, В.Морачевський, М.Коцюбинський, О.Луцький та ін.) досить репрезентативно реконструює панораму епістолярних діалогів зазначеної доби, що, безперечно, важливо для повностороннього потрактування проблем і аспектів, які постають у процесі вивчення модерного інтимного листа. Однак, через якийсь певний недогляд, поза увагою дослідниці залишається величезний масив листів Б.Лепкого, які побачили світ завдяки зусиллям шановного професора В.А.Качкана, до речі, рецензента монографії А.В.Ільків. Варто наголосити також і на такому моменті. Не прагнучи до деканонізованої слави, дослідниця уникає сумнозвісних модерних відкриттів, коли йдеться про листування Т.Шевченка, Лесі Українки, О.Кобилянської, М.Коцюбинського, а послідовно розглядає різні рівні художньої універсальності названих майстрів слова.

Умотивованими постають у науковій студії і загальні висновки, що повністю висвітлюють результати дослідження у відповідності до зазначеної мети. Вони логічно акумулюють у собі основні ідеї дисертації та відображають її суть. У дисертації чітко простежується науково-

дослідницький аналітичний дискурс – кожне окреме явище дослідниця прагне кваліфікувати зусебіч: в його історичному функціонуванні, жанрово-стильових варіаціях тощо.

Автореферат є адекватною змістовою мікромоделлю дисертації.

Отже, дисертаційну роботу Анни Володимирівни Ільків *«Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть»* слід визнати самостійним, оригінальним дослідженням, якому притаманна наукова новизна. Основні положення й результати дисертації викладено в 27 публікаціях, 18 із яких розміщено у наукових фахових виданнях України, 4 – у міжнародних виданнях. Вони вичерпно відображають порушену проблему, містять належну наукову аргументацію, цікаві теоретичні висновки та узагальнення. На особливу увагу заслуговує монографія *«Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть»* (Івано-Франківськ, 2016 р.). Основні положення дослідження належним чином апробовано в ході науково-практичних конференцій різного рівня.

Результати дослідження мають теоретичне й практичне значення. Матеріали докторської дисертації А.В.Ільків можуть використовуватися при підготовці та викладанні навчальних курсів з історії української літератури, теорії літератури, спецкурсів, спецсемініарів у вищій школі, для написання монографічних праць, підручників, навчальних посібників.

Оцінюючи позитивно дисертаційну роботу Анни Володимирівни Ільків, яка здійснила важливий, цілком самостійний крок у розв'язанні заявленої нею проблеми, слід зазначити, що окремі положення дисертації викликають певні сумніви, а тому змушують звернути увагу на ті аспекти, які могли б стати предметом більш ґрунтовного висвітлення в роботі.

1. Інтерпретуючи різні підходи до генеології й стилістики епістолярію, А.В.Ільків не завжди уточнює своє ставлення до праць попередників, надто, коли йдеться про наукові здобутки в епістолографії.

2. Дисертація лише виграла б, якби автор посилила розгляд інтимного письменницького епістолярію крізь призму психології творчості й зосередила увагу на таких моментах:

- а) міра присутності автора й адресата в епістолярному тексті;
- б) співвідношення об'єктивного й суб'єктивного елементів у різних жанрових модифікаціях листування;
- в) міра впливу зовнішніх обставин на епістолярне «автомодельовання» митця;
- г) виявлення особистісних якостей психологічного типу письменника в окремих епістолярних жанрах.

3. При визначенні нарративної моделі романтичного інтимного листа крізь призму «егоїстичної авторської концепції» більш доречно було б говорити про егоцентризм автора романтичного листа, а ніж про егоїзм.

4. При тому, що А.В.Ільків опрацювала чималий масив приватних інтимних кореспонденцій (розділ 4), хотілося б побачити у дисертації набагато більше коментарів та міркувань самої авторки. Натомість цитуються великі фрагменти останніх, що значно збільшило текстовий обсяг, але не дало вичерпних відповідей на запитання суто літературознавчого характеру.

5. Варто було б увиразнити національну самобутність українського інтимного листа через проведення паралелей з інтимним дискурсом європейської епістолярної традиції доби романтизму й модернізму. Такі типологічні паралелі зустрічаються в дисертації, зокрема в четвертому розділі при аналізі епістолярних діалогів Лесі Українки і О.Кобилянської, при дослідженні гендерної проблематики листів І.Франка, однак можна було б залучати ще ширший світовий літературний контекст.

6. Не всі праці, зазначені в списку джерел, згадано в тексті дисертації.

Зазначені недоліки не применшують ваги зробленого, вони можуть стати предметом дискусії на засіданні спеціалізованої ради. У цілому ж рецензована дисертація *«Інтимний дискурс письменницького епістолярію*

другої половини XIX – початку XX століть» відповідає вимогам, що ставляться до робіт такого типу, а її автор – Анна Володимирівна Ільків заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

5 жовтня 2016 року

Офіційний опонент,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української і
світової літератури та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Г.С.Мазоха

Г.С.Мазоха

ПІДПИС	<i>Мазохи Г.С.</i>
Засвідчую:	<i>Prof</i>
Нач. ВК	